

ayıklayıp eksiklerini ikmal ederek yeni bir tertiple *Tehzîbü'l-ef'âl* adlı eserini yazmıştır (I-III, Haydarâbâd-Dekken 1360-1364/1941-1945; Beyrut 1403). *el-Ef'âl* üzerinde ilk çalışmayı yapan Ignazio Guidi eseri *Il Libro dei verbi di Ibn al Kutîyyah* adıyla yayımlamış (Leiden 1894), kitabın tahkikli neşrini ise Ali Fûde gerçekleştirmiştir (Kahire 1952, 1993). 2. *Târîhu'iftitâhi'l-Endelûs* (*Târîhu'l-Endelûs* [Yâkût, XVIII, 272], *Fî Fethi'l-Endelûs*, *Fî İftitâhi'l-Endelûs*). Endülûs'ün fethi ve tarihi konusunda Belâzûrî'nin (ö. 279/892-93) *Fütûhu'l-büldân*'ından sonra en eski kaynak olarak kabul edilir. Eserde, Araplar'ın Endülûs'e girişinden (92/711) başlayarak Emîr Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman döneminin (888-912) sonuna kadar geçen olaylar muhtasar bir şekilde ele alınmıştır. İbnü'l-Kütîyye'nin bu çalışmasında ilmî ve tarihî usullere riayet etmediği, objektif davranmadığı, daha çok kendi soyu olan Gotlar'la ilgili olaylara ağırlık verdiği, Araplar'a karşı Got krallarını övdüğü görülmektedir. "İbnü'l-Kütîyye şöyle dedi" ifadesinden hareketle bazı araştırmacılar, eserin bizzat müellif tarafından değil kendisini dinleyen öğrencilerinden biri tarafından yazılmış olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Talebelerinden İbnü'l-Faradî'nin *Târîhu'l-ulemâ'* adlı eserinde İbnü'l-Kütîyye'nin böyle bir kitabından söz etmemesi bu görüşü destekler mahiyettedir. Jacques Auguste Cherbonneau, çeşitli kütüphanelerde nüshaları bulunan eserin Hakem b. Hişâm dönemini anlatan bölümünü "Histoire du règne d'Elhakem fils de Hicham" adıyla (JA, I [1853], s. 458-474), daha sonra da aynı dergide kitabın tamamını Fransızca tercümesiyle birlikte (a.g.e., VIII [1856], s. 428-482) yayımlamıştır. Julian Ribera y Tarrago eserin metnini 1868'de, İspanyolca çevirisini 1926'da Madrid'de neşretmiş, O. Houdas, kitabın bu neşrine dayanan metniyle beraber Fransızca tercümesini 1889'da Paris'te yayımlamıştır (*Recueil de textes et de traductions*, I, 219-280). Mısır'da tarihsiz bir baskısı da yapılan eseri Abdullah Enîs et-Tabbâ (Beyrut 1957), İbrâhim el-Ebyârî (Kahire 1402/1982) ve İsmâil el-Arabî (Cezayir 1989) neşretmiştir. 3. *Şerhu sadri Edebi'l-küttâb*. İbn Kuteybe'nin *Edebi'l-kâtib* adlı eserinin giriş bölümünün şerhidir. Kaynaklarda bu eserin bir muhtasarının bulunduğu ve müellifin talebesi Ebü'l-Velîd Yûnus b. Abdullah b. Mugis tarafından rivayet edildiği (İbn Ferhûn, II, 262) belirtilmektedir (İbn Hallikân, IV, 368). 4.

el-Makşûr ve'l-memdûd. Arap dilinde ki maksûr ve memdûd isimler konusunda kapsamlı bir eser olduğu kaydedilmektedir (İbnü'l-Faradî, II, 748; İbn Hallikân, IV, 368).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kütîyye, *Târîhu'iftitâhi'l-Endelûs* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Beyrut 1402/1982, neşredenin girişi, s. 30; İbnü'l-Faradî, *Târîhu'ulemâ'l-Endelûs* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Beyrut 1404/1984, II, 747-749; Seâlibî, *Yetimetü'd-dehr*, II, 84; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. Muhammed Tâvî et-Tancî), Kahire 1953, s. 71; Feth b. Hâkân el-Kaysî, *Maṭmaḥu'l-enfus ve mesrahu'te'ennûs fî mûlaḥi ehlî'l-Endelûs* (nşr. Muhammed Ali Şevâbîke), Beyrut 1403/1983; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, IV, 553; İbn Hayr, *Fehrese*, s. 344, 355; Dabbî, *Buḡyetü'l-mülternis*, Kahire 1967, s. 112; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XVIII, 272-277; İbnü'l-Kıftî, *İnbâḥü'r-ruvât*, III, 178; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 368-371; Abdülbâkî b. Abdülmecîd el-Yemânî, *İşâretü't-ta'yîn fî terâcimi'n-nûḥât ve'l-uḡaviyyîn* (nşr. Abdülmecîd Diyâb), Riyad 1406/1986, s. 328-329; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ'*, XVI, 219; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 242; Yâfî, *Mir'âtü'l-cenân*, II, 389-390; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcu'l-müḡzeb*, II, 217-218, 262, 748; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, Beyrut 1390/1971, V, 324-325; Makkarî, *Nefḥu't-ṭib*, III, 73; E. Fagnan, *Relatifs Au Maghreb*, Alger 1924, s. 194-255; Serkis, *Mu'cem*, I, 219-220; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, s. 99; Brockelmann, *GAL*, I, 156; *Suppl.*, I, 232-233; A. G. Palencia, *Târîhu'l-fikri'l-Endelûsî* (trc. Hüseyin Münis), Kahire 1955, s. 202-206; Ahmed Ermin, *Zuhurü'l-İslâm*, Kahire 1959, III, 88-89; Albîr Habîb Mutlak, *el-Hareketü'l-uḡaviyye fî'l-Endelûs*, Beyrut 1967, s. 165-186; Salâh Hâlis, *İşbiliyye fî'l-karni'l-hâmisi'l-hicrî*, Beyrut 1981, s. 164-165; Abdülvehhâb İbrâhim Ebû Süleyman, *Kitâbetü'l-baḡşi'l-ilmî*, Cidde 1403/1983, s. 498-499; Mustafa Şek'a, *Menâhicü't-t'e'lif 'inde'l-ulemâ'l-'Arab*, Beyrut 1991, s. 616-618; Hüseyin Muhammed Muhammed Şeref, "İbnü'l-Kütîyye", *es-Sicillü'l-ilmî li-nedvetü'l-Endelûs* (haz. Abdullah b. Ali ez-Zeydân v.dğr.), Riyad 1417/1996, IV, 33-45; Muhammed b. Şeneb, "İbnü'l-Kütîyye", *DMİ*, I, 265-266; J. Bosch-Vilâ, "İbn al-Kütîyya", *EP* (Ing.), III, 847-848; Hasan Yûsufî Eşkürî, "İbn Kütîyye", *DMİ*, IV, 490-491; Mehmet Özdemir, "Hakem II", *DİA*, XV, 174.

FUAT GÜNEL

İBNÜ'L-LAHHÂM

(ابن اللحام)

Ebü'l-Hasen Alâüddîn Ali
b. Muhammed b. Ali el-Ba'î ed-Dımaşkî
(ö. 803/1401)

Hanbelî fakihî.

750 (1349) yılından sonra Ba'lebek'te doğdu. Babası kasap olduğu için İbnü'l-Lahhâm lakabıyla tanındı. Kâtib Çelebi ve Brockelmann bu lakabı yanlış olarak İbnü'l-Leccâm şeklinde kaydetmişlerdir. İbnü'l-Lahhâm, doğumundan kısa bir süre

sonra babasının vefat etmesi üzerine dayısının himayesinde yetişti. Kendisine hat sanatını öğreten dayısının teşvikiyle ilim tahsiline başladı. Ba'lebek'te Şemseddin İbn Yûnâniyye'den fıkıh okudu. Daha sonra Dımaşk'a giderek Zeynüddin İbn Receb'den fıkıh ve Şehâbeddin ez-Zührî'den fıkıh usulü dersleri aldı. Tahsilini tamamlayınca ders ve fetva vermeye başladı. Kâdîkudât Alâeddin Ali b. Zeynüddin el-Müneccâ'nın nâibi oldu. İbn Receb'den sonra Emeviyye Camii'nde vâizlik yaptı. Bir müddet sonra kadî nâibliğini bırakarak kendini ilme verdi ve bu sebeple Dımaşk kadılığı teklifini de kabul etmedi. Takıyyüddin (Burhâneddin) İbn Müflih ile birlikte Şam bölgesinin önde gelen Hanbelî âlimleri arasında yer alan İbnü'l-Lahhâm 803'te (1400) Timur'un Halep'i işgali sırasında Kahire'ye göç etti. Burada Mansûriyye Medresesi'nde ders vermeye başladıysa da kısa bir süre sonra görevinden alındı. Bu arada getirildiği kadılık görevini kabul etmedi. 803 (1401) yılı ramazan (veya kurban) bayramı günü Kahire'de vefat etti.

Eserleri. 1. *el-Kavâ'id ve'l-fevâ'idü'l-uşûliyye ve mâ yete'llaḡu bihâ mine'l-aḡkâmi'l-fer'iyye* (nşr. Muhammed Hâmid el-Fikî, Kahire 1375/1956; Beyrut 1403/1983; nşr. Eymen Sâlih Şa'bân, Kahire 1415/1994; nşr. M. Şâhin, Beyrut 1416/1995). Kavâid ve furûk literatürünün hayli geliştiği bir dönemde telif edilen eserde müellif, usul ve furûdaki temel görüş ve problemleri maddeleştirdiği altmış altı kaideye yer verip bu kaidelerin furû-i fikhin çeşitli dallarına ve meselelerine nasıl yansıdığını örneklerle açıklar. Zaman zaman da "fâide, tenbîh, hâtime" gibi alt başlıklar altında bu kaidelerle ilgili ayrıntı ve tartışmalardan söz eder. Eserde, Hanbelî mezhebi esas alınıp mezhep içi farklı görüşlerin belirtilmesine özen gösterilmekle birlikte yer yer diğer usulcülerin ve fıkıh mezheplerinin görüşleri de zikredilmiştir. 2. *el-Muḡtaşar fî uşûli'l-fıḡḡh*. Hanbelî mezhebine dair bir fıkıh usulü kitabıdır. Klasik kitapların sistematiğine uygun olarak telif edilen eser Muhammed Mazhar Bekâ tarafından yayımlanmış (Dımaşk 1400/1980) ve Takıyyüddin el-Cerrâf tarafından *Şerhu Uşûli İbni'l-Lahhâm* adıyla şerhedilmiştir. 3. *el-İhtiyârâtü'l-fıḡḡhiyye min fetâvâ şeyḡi'l-İslâm İbn Teymiyye* (*el-Aḡbârü'l-ilmîyye min ihtiyârâti İbn Teymiyye*, nşr. Muhammed Hâmid el-Fikî, Kahire, ts.; Beyrut, ts. [Dârü'l-ma'rife]). İbnü'l-Lahhâm'ın kaynaklarda *Tecridü'l-İnâye fî tahrîri aḡkâmi'n-ni-*

hâye li-Muhtaşari'l-Bidâye adlı bir eseri daha zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Lahhâm, *el-Muhtaşar fi uşûli'l-fıkıh 'alâ mezhebi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (nşr. Muhammed Mazhar Bekâ), Dimaşk 1400/1980, neşredenin girişi, s. 9-11; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-gumr*, IV, 301-303; İbn Nâsirüddin, *er-Redd'ü'l-vâfir* (nşr. Zühayr eş-Şâfiş), Beyrut 1400/1980, s. 185; Burhâneddin İbn Müflih, *el-Makşadü'l-ersed*, Riyad 1410/1990, II, 237; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmî*, V, 320-321; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, II, 124; Ebû'l-Yünn el-Ueymî, *el-Menhecû'l-ahmed* (nşr. Abdülkâdir el-Arnaût v.dğr.), Beyrut 1997, V, 190-191; *Keşfü'z-zunûn*, I, 111; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 31; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 120; Zirikî, *el-A'lâm*, V, 7; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mü'ellifin*, VII, 206; a.mlf., "el-Müntehab min mahtûâtî'l-Medîneti'l-Münevvere el-Mektebetü'l-Mahmûdiyye", *MMIADm.*, XLIX/2 (1974), s. 400; Abdullah b. Ali es-Sübey'î, *ed-Dürrü'l-münaqqad fi esmâ'i kütübi mezhebi'l-İmâm Ahmed* (nşr. Câsim b. Süleyman Füheyd ed-Devserî), Beyrut 1410/1990, s. 91; Ömer b. Garâme el-Amrî, *el-Müstedrek 'ale'd-Dürrü'l-münaqqad fi esmâ'i kütübi mezhebi'l-İmâm Ahmed*, Beyrut 1416/1996, I, 186-188.

KÂMİL YAŞAROĞLU

İBNÜ'L-LEBBÂD el-BAĞDÂDÎ

(bk. ABDÜLLATİF el-BAĞDÂDÎ).

İBNÜ'L-LEBBÂD el-KAYREVÂNÎ

(ابن اللباد القيرواني)

Ebû Bekr Muhammed b. Muhammed
b. Vişâh el-Lahmî el-Kayrevânî
(ö. 333/944)

Mâlikî fakihî.

250 (864) yılında doğdu. Dedesi Vişâh, Emevîler'in Kuzey Afrika valisi ve Endülüs fatihi Mûsâ b. Nusayr el-Lahmî'nin âzâtlılarından Akra'nın mevlâsı olup dokumacılık yapardı. İbnü'l-Lebbâd, Yahyâ b. Ömer el-Kinânî ve kardeşi Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, Hamdîs el-Kattân, Himâs b. Mervân, İbnü'l-Haddâd el-Mağribî, Ebû Bekir İbnü'l-Cezzâr el-Endelüsî ve Ebû't-Tâhir Muhammed b. Münzir ez-Zebidî gibi âlimlerden fıkıh ve hadis tahsil etti. Bir müddet Kayrevan Mezâlim Mahkemesi Kadısı İbnü'l-Haşşâb'ın kâtipliğini yaptıktan sonra ders vermekle meşgul oldu. Kayrevan Fâtımî Emîri Ubeydullah el-Mehdî tarafından kendisine teklif edilen Sicilya kadılığını yaşlılığını ileri sürerek kabul etmedi. Bir ara İmam Mâlik'in devletin resmî mezhebine aykırı görüşleriyle fetva verdiği, Abbâsîler'e benzemek için siyah giyindiği ve bayramlarda kına

yaktığı iddiasıyla Fâtımîler'in Kayrevan kadısı İbn Ebû'l-Minhâl tarafından hapsedildi. Hapisten çıktıktan sonra da resmî mezhebe aykırı fetva vermesi ve ders okutması yasaklandı, buna rağmen öğretim faaliyetini vefatına kadar gizlice sürdürdü. Kendisinden Abdullah b. Ahmed el-İbyânî, İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî, Muhammed b. Hâris el-Huşenî, Ziyâd b. Abdurrahman el-Karevî, Ebû'l-Arab et-Te-mîmî, Derrâs b. İsmâil el-Fâsî ve Ebû Muhammed İbnü't-Tebbân gibi âlimler öğrenim gördü. Ebû'l-Arab, *Tabakâtü 'ulemâ'i İfrîkiyye* adlı eserinde her ne kadar hocasının biyografisine yer vermemişse de ondan birçok rivayet aktarmıştır. İbnü'l-Lebbâd 330 (941) yılında felç oldu ve 14 Safer 333'te (6 Ekim 944) Kayrevan'da vefat ederek Bâbü Silm denilen yerde defnedildi. Zamanla ziyaretgâh haline gelen kabri günümüzde de bu özelliğini sürdürmektedir.

Hocası İbnü'l-Haddâd el-Mağribî'den sonra Kayrevan'da Mâlikîler'in üstadı olan İbnü'l-Lebbâd'ın ardından bu önderlik talebesi İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'ye geçmiştir. Yine hocası gibi Fâtımî Şîî hâkimiyeti altındaki Kayrevan'da Sünnî kelâm ekolünün riyâsetini de üstlenen İbnü'l-Lebbâd Kur'an ilimleri, hadis râvileri, ehl-i Medîne'nin ihtilâf ve icmâ ettiği konuları, nesep ve dil ilimlerini çok iyi bilen, güçlü bir hafızaya sahip, takvâ ve zühd sahibi bir âlimdi.

Kayrevan'da el-Mektebetü'l-eseriyye'de (nr. 222) İbnü'l-Haddâd el-Mağribî adına kayıtlı bulunan *Kitâbü'r-Red 'ale's-Şâfi'i*, Abdülmecîd b. Hamde tarafından İbnü'l-Lebbâd'a nisbet edilerek yayımlanmıştır (Tunus 1406/1986). Nâşir, hilâf ilminin ilk örneklerinden olan bu eserin İbnü'l-Lebbâd'a aidiyetini mevcut tek yazmasındaki bazı delillerden hareketle ispatlamaya çalışmıştır. Ancak Eric Chaumont, klasik kaynaklarda İbnü'l-Lebbâd'ın böyle bir eserinin zikredilmediğini belirterek ona nisbetinde şüphe bulunduğunu söyler. Kaynaklarda İbnü'l-Lebbâd'ın *'İşmetü'n-nebiyyin (İşbatü'l-hücc'e fi beyânî'l-işme)*, *el-Âşâr ve'l-fevâ'id*, *Kitâbü't-Tahâre*, *Fezâ'ilü Mekke* ve *Fezâ'ilü Mâlik b. Enes* adlı eserlerinin mevcut olduğu kaydedilmektedir. el-Mektebetü'l-vataniyye el-Cezâiriyye'nin katalogunu hazırlayan Edmond Fagnan'a istinaden Brockelmann'ın miras hukukuna dair bir mesele hakkında, Zirikî ve Sezgin'in şer'î ölçülerle ilgili olduğunu belirterek İbnü'l-Lebbâd'a nisbet ettikleri *Keşfü'r-rivâk 'ani's-şurûfi'l-câmî'a li'l-evâk* adlı risâ-

le (el-Mektebetü'l-vataniyye el-Cezâiriyye, nr. 1324/1) Hamdûn diye bilinen Ahmed b. Muhammed İbnü'l-Ebbâr el-Fâsî'ye (ö. 1071/1660) ait olup birçok nüshası mevcuttur (Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, I, 632).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Lebbâd el-Kayrevânî, *er-Red 'ale's-Şâfi'i* (nşr. Abdülmecîd b. Hamde), Tunus 1406/1986, neşredenin girişi, s. 10-42; Ebû Bekir el-Mâlikî, *Riyâzü'n-nüfûs* (nşr. Beşîr el-Bekkûş - Muhammed el-Arûsî el-Matvî), Kahire 1401/1981, II, 283-292; Muhammed b. Hâris el-Huşenî, *'Ulemâ'ü İfrîkiyye* (a.mlf., *Quđâtü Kurtuba* içinde, nşr. İzzet Attâr el-Hüseynî), Kahire 1372, s. 300; Kâdî İyâz, *Tertibü'l-medârik*, III, 304-311; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-mugrib*, I, 109; Abdurrahman b. Muhammed ed-Debbâğ, *Me'âlimü'l-imân* (nşr. Muhammed Mâdûr), Tunus 1978, III, 21-27, 81; Safedî, *el-Vâfi*, I, 130; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, II, 196-197; Mahlûf, *Şeceretü'n-nür*, I, 84; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1278; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 301; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 242; Kehhâle, *Mu'cemû'l-mü'ellifin*, XI, 309; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/3, s. 163-164; Mahfûz, *Terâcimü'l-mü'ellifin*, IV, 199-201; Hasan Hüsnî Abdülvehhâb, *Kitâbü'l-'Omri fi'l-muşannefât ve'l-mü'ellifîne't-Tûnisiiyyin* (nşr. Muhammed el-Arûsî el-Matvî - Beşîr el-Bekkûş), Beyrut 1990, I, 629-633; Eric Chaumont, "Havle Kitâbi'r-Red 'ale's-Şâfi'i el-mensûb ilâ Muhammed Ebî Bekir b. Muhammed b. el-Lebbâd", *Muḥâdarâtü mülteka'l-Kayrevân merkez 'ilmi Mâlikî beyne'l-Meşrik ve'l-Mağrib hattâ nihâyeti'l-karni'l-hâmis li'l-hicre*, Kayrevan 1995, s. 328-329.

MUHAMMED BÜZİĞİBE

İBNÜ'L-LEBBÂN

(ابن اللبان)

Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed
b. Ahmed b. Abdilmü'min
el-İs'irdî ed-Dimaşkî
(ö. 749/1349)

Şâfiî fakihî,
muhaddis, müfessir ve sûfi.

29 Şevval 679'da (21 Şubat 1281) Dimaşk'ta doğdu. Aslen Siirtli bir aileden gelmektedir. İlk öğrenimini sûfî ve şeyhülkurrâ olan babasının gözetiminde yaptı. Kur'an okumayı ve kıraat ilmini babasından öğrendi. Arap diline dair ilimleri, Dimaşk'taki Hanbelîler'in reisi olan nahivci Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ebû'l-Feth el-Ba'î'den okudu. Ebû Bekir Cemâleddin İbn Sücmân eş-Şerîfî, Kemâleddin İbnü'z-Zemelkânî ve Sadreddin İbnü'l-Vekîl gibi âlimlerden fıkıh dersi aldı. Ali b. Muhammed el-Yünînî, Ebû Hafs İbnü'l-Kavvâs ve İbrâhim b. Abdurrahman el-Fezârî'den hadis dinledi. Daha sonra İskenderiye'ye giderek Şâzelî tarikatı şeyhi Yâkût el-Arşî'ye intisap etti, ondan tasavvuf terbiyesi aldı ve kızıyla ev-